

A KÖZEL-KELET HELYE ÉS SZEREPE AZ ÚJ VILÁGRENBEN

T Á R I K M E S Z Á R

A Közel-Kelet, mint az eurázsiai szuperkontinens egyik régiója, mindig is jelentős szerepet játszott globálisan a politikai, gazdasági és társadalmi életben. A régió a civilizáció bölcsője, ahol az emberi történelem első nagy birodalmi és városállamai születtek. Az elmúlt évezredek során a különböző kultúrák, vallások és birodalmak találkozási pontja volt, amelyek alapvetően formálták a világtörténelmet. Nem túlzás kijelenteni, hogy a napjainkban ott zajló események hatást gyakorolnak a globális hatalmi egyensúlyra.¹ A térség jelentősége az új, eurázsiai korszakban nem csupán történelmi gyökereiből fakad, ugyanis földrajzi elhelyezkedése és gazdasági ereje jelentősen befolyásolja aktuális pozícióját. A régió a világ egyik leggazdagabb nyersanyagkészletével rendelkezik, különösen az olaj- és földgázkészletek tekintetében, amelyek a modern ipari társadalmak energiaigényének jelentős részét elégítik ki. Éppen emiatt korántsem meglepő, hogy az energiahordozók iránti kereslet következtében a Közel-Kelet folyamatosan a nagyhatalmak érdeklődésének középpontjában áll. Az itt található energiaforrásokhoz való hozzáférés biztosítása érdekében több ország is politikai és katonai befolyásra törekszik a régióban, ami számos konfliktus és válság forrása. Az energiahordozók mellett a térség más természeti erőforrásokban is gazdag, mint például foszfátban és különböző fémekben, amelyek kulcsfontosságúak a globális ipar számára. Ezek a nyersanyagok alapvető jelentőségűek a technológiai fejlődéshez és a gazdasági növekedéshez, ami tovább növeli a terület stratégiai jelentőségét. Az ilyen erőforrások iránti kereslet márpedig csak fokozza a régió gazdasági szerepét, amely Eurázsia egészére kiterjed. A Közel-Kelet azonban egyéb szempontok miatt sem elhanyagolható, amelyek közül kiemelendők a területén áthaladó kereskedelmi útvonalak. A történelem során a Selyemút egyik fontos szakasza is itt húzódott, amelyen keresztül az Ázsia és Európa közötti kereskedelmi és kulturális csere zajlott. Napjainkban is számos lényeges tengeri és szárazföldi kereskedelmi útvonal vezet keresztül a régión, amelyek összekötik Európát, Ázsiát és Afrikát. Az ilyen útvonalak, mint például a Szezei-csatorna, stratégiai jelentőségűek a globális kereskedelem

1 Lapzártánk idején Izrael egy év óta a Gázai övezetben harcol a városi gerillaháborút folytató Hamással, Dél-Libanonban a félregularis Hezbollahnal, miközben kölcsönös direkt vagy közvetett összecsapásokban vesz részt Iránnal. Az ennek a konfliktusnak is terepül szolgáló Szíriában folytatódik az Aszad-rendszer konfliktusa a számos nemzetközi donor által támogatott kormányellenes fegyveresekkel, Jemenben pedig a húsz lázadókat hallatnak magukról a partvidéki, nyugati felségjelű hajókat támadva. Minden konfliktus civil áldozatokkal, külső és belső migrációval, tengernyi szenvedéssel jár. A palesztin és a kurd államiság évtizedek óta nem megoldott, amint a tágabb régió demográfiai, klimatikus, szociális és gazdasági problémái sem. A térség biztonságára áttételeken keresztül kihat az észak-afrikai (Libia) és a közép-keleti (Afganisztán) helyzet is. (A szerk.)

szempontjából, mivel lerövidítik az áruszállítási időt, és csökkentik a költségeket. A Közel-Keleten zajló kereskedelmi tevékenység jelentős mértékben hozzájárul a globális gazdasági növekedéshez, miközben folyamatosan hatással van az európai piacokra és gazdasági folyamatokra is. Eurázsia korszakában, amikor a globális konnektivitás és az integráció egyre inkább előtérbe kerül, a Közel-Kelet szerepe tovább erősödik. A modern kommunikációs és szállítási technológiák révén a régió szoros kapcsolatban áll a világ többi részével, ami lehetővé teszi a gyors információ- és árucseré-folyamatokat. Ez a konnektivitás azonban amellet, hogy gazdasági szempontból fontos, politikai és társadalmi dimenziókban is megmutatkozik. A multipoláris világrend kialakulása, amelyben több nagyhatalom osztozik a globális hatalmi struktúrán, tovább növeli a térség jelentőségét. A régió a globális hatalmi játszmák színtere lett, ahol a hagyományos nagyhatalmak mellett – mint az Egyesült Államok és Oroszország – a feltörekvő erők, mint például Kína és India is egyre aktívabb szerepet vállalnak. A Közel-Kelet geopolitikai helyzete lehetővé teszi ezen nagyhatalmak számára, hogy befolyásolják az eurázsiai politikai és gazdasági dinamikát, miközben saját érdekeiket érvényesítik a régióban.

AMI A KÖZEL-KELETEN TÖRTÉNIK, NEM MARAD OTT

Európa számára a térség stabilitása és fejlődése kiemelten fontos, mivel a régióban zajló események közvetlen hatással vannak a kontinens biztonságára és jólétére. Az energiabiztonság, a migrációs áramlások, a terrorizmus elleni küzdelem mind-mind olyan kérdések, amelyek szorosan összefüggenek a Közel-Kelet helyzetével.

A különböző konfliktusok – mint például a szíriai polgárháború, az iraki konfliktus vagy a (nem közel-keleti) afganisztáni háború – jelentős mértékű menekülthullámot indítottak el. Milliók hagyták el otthonaikat a háborús viszonyok, a terrorista fenyegetés, az éhezés és a politikai elnyomás elől menekülve. A szíriai polgárháború 2011-es kirobbanása után Európába több millió menekült érkezett. Az Európai Unió 2015-öt követően szembesült azzal a kihívással, hogy kezelje ezt a példátlan menekültáradatot, amely komoly társadalmi, politikai és gazdasági nyomást gyakorolt az uniós tagállamokra. Az európai országok nem egyformán reagáltak a menekültek beáramlására. Míg Németország, Svédország és néhány más állam nyitott politikát folytatott, addig egyes közép- és kelet-európai országok, mint Magyarország és Lengyelország a biztonsági tényezőket szem előtt tartva szigorúbb határvédelmi intézkedéseket vezettek be. A menekültválság jelentős politikai vitákat is generált az EU belső kohézióját illetően.

A Közel-Keleten, valamint Ázsia és Afrika egyes részein jelen lévő terrorista csoportok, mint az Iszlám Állam (IÁ) vagy az al-Kaida, gyakran az európai hatóságokat is komoly kihívások elé állítják. Az IÁ felemelkedése és iraki-szíriai területszerzése egyrészt destabilizálta a Közel-Keletet, másrészt globális terrorista fenyegetést jelentett, amely Európára is kihatott. Az IÁ által inspirált vagy közvetlenül irányított terrortámadások számos európai nagyvárosban (Berlinben, Brüsszelben, Manchesterben, Párizsban) áldozatokat követeltek, és fokozták az európai országok biztonsági intézkedéseit. A radikális szerveződések vitathatatlanul Európában is megerősödtek. Emellett a kontinensünkre visszatérő harcosok, akik korábban terrorista szervezetekhez csatlakoztak, új biztonsági kockázatokat jelentenek az európai hatóságok számára. Ennek következtében egyes országok, különösen Franciaország, Belgium és az Egyesült Királyság, szigorították a hírszerzési és terrorellenes intézkedéseiket, beleértve a határellenőrzést és a radikalizáció elleni programokat. Mindezeket túl a régió a világ talán legfontosabb energiaforrásainak otthona, különösen az olaj és a földgáz tekintetében. A Közel-Keleten kialakult politikai instabilitás az olajárakra is közvetlen hatást gyakorol, ami Európa gazdaságát is nagymértékben befolyásolja. Az energiaellátás biztonsága az egyik legfontosabb geopolitikai kérdés, amelyet az EU figyelemmel követ a régióban.

a Közel-Kelet globális jelentőségű térség

A régió mérete és elhelyezkedése
Európa, Ázsia és Afrika között
(Wikimedia Commons)

A Közel-Kelet tehát az Eurázsia-korszakban egy globális jelentőségű térség, amely alapvetően hatással van a világrendre. Ahogy említettük, nyersanyagkészletei, kereskedelmi útvonalai, valamint geopolitikai szerepe mind hozzájárulnak ahhoz, hogy az ott zajló események közvetlen és közvetett módon hatással legyenek Európára és az egész világra. A jövőben a régió továbbra is központi szerepet fog játszani a globális politikai és gazdasági folyamatokban, miközben az eurázsiai térség egésze is egyre inkább integrálódik és összekapcsolódik.

Szögezzük le: a Közel-Kelet jelentősége Magyarország számára több szempontból is meghatározó, különösen gazdasági, energiaügyi és geopolitikai vonatkozásokban. Hazánk, mint az Európai Unió tagja, nem csupán uniós szinten érdekelt a régió stabilitásában és fejlesztésében, hanem saját nemzeti érdekei alapján is fontos partnerként tekint egyes régióbéli országokra.

Az első és talán legfontosabb szempont a gazdasági kapcsolatokban rejlik. Magyarország számára a külkereskedelem és a gazdasági diverzifikáció kulcsfontosságú. A Közel-Kelet számos országa jelentős potenciállal bír a magyar export szempontjából, különösen a mezőgazdasági termékek, gépek, gyógyszerek és technológiai eszközök területén. Az utóbbi években Magyarország igyekezett megerősíteni gazdasági jelenlétét a régióban, új piacokat keresve termékei számára, miközben igyekszik növelni a magyar vállalatok beruházási lehetőségeit is. A régió energetikai jelentősége szintén nem elhanyagolható tényező. Magyarország energiafüggősége az importált fosszilis energiahordozóktól,

Szemellenző –

Amerikai tengerészgyalogosok előkészítik Szaddám Husszeint szobrának ledöntését Bagdadban, 2003. április 9. (Alamy)

különösen a földgáztól és az olajtól, azt jelenti, hogy az energiaforrások diverzifikációja kiemelt fontosságú. A Közel-Kelet, mint a világ egyik legnagyobb olaj- és földgáztermelő térsége, stratégiai jelentőségű lehet a magyar energia-politika szempontjából. Hazánk számára fontos az energiahordozók beszerzési forrásainak szélesítése, és ebben a Közel-Kelet kulcsszerepet játszhat, különösen

a cseppfolyósított katarai földgáz (LNG) esetében, amely alternatívát kínálhat a hagyományos orosz gázzállítmányok mellett.

Magyarország fokozott figyelmet fordít mind a szomszédos, mind a távolibb, instabil államok egyensúlyi helyzetére. A Közel-Kelet instabilitása, a fegyveres konfliktusok, a terrorizmus és a migrációs válságok közvetlen hatással lehetnek hazánkra is, különösen, ha ezek az események továbbgyűrűznek Európába.² A migrációs kérdés például közvetlen kihívásokat jelentett Magyarországnak számára, amely az Európába irányuló menekültáradat egyik frontvonalában találta magát a 2015-ös válság idején.³ A magyar kormány ezért elkötelezett amellett, hogy a Közel-Keleten olyan politikai megoldásokat támogasson, amelyek hozzájárulnak a béke és a stabilitás megteremtéséhez, ezáltal csökkentve a migrációs nyomást.

A vallási és kulturális kapcsolatok szintén jelentős szerepet játszanak a magyar–közel-keleti kapcsolatokban. Hazánk történelmi kötődése a kereszténységhez és az ebből fakadó értékek védelme érdekében fontosnak tartja a térség keresztény közösségeinek támogatását. Ennek megfelelően aktívan részt vesz különböző humanitárius programokban, amelyek célja a keresztény kisebbségek védelme és megsegítése a konfliktusok sújtotta területeken. Ez a politika hozzájárul Magyarországnak pozitív nemzetközi megítélésének erősítéséhez is. Emellett hazánk számára a régió államaival való tudományos és oktatási kapcsolatok bővítése is fontos. Az ösztöndíjprogramok és egyetemi együttműködések révén magyar egyetemeken számos közel-keleti hallgatót fogadnak, ami hozzájárul a kulturális kapcsolatok erősítéséhez, valamint a jövőbeni gazdasági és diplomáciai együttműködés alapjainak lerakásához. Ezek a hallgatók hazatérésük után gyakran magas pozíciókban dolgoznak, ami hosszú távon elősegítheti a kétoldalú kapcsolatok fejlődését.

Mindezek tudatában kijelenthetjük, hogy a Közel-Kelet Magyarország számára olyan térség, amely számos gazdasági, politikai és kulturális szállal kapcsolódik az ország érdekeihez. A régió stabilitása, gazdasági fejlődése és a bilaterális kapcsolatok erősítése számottevő érdek, ezért hazánk számára elengedhetetlen, hogy aktív és konstruktív szerepet vállaljon kihívásaik kezelésében, miközben saját nemzeti érdekeit is érvényesíti a globális szinten.

ÚJ JÁTÉKOS A SZÍNTÉREN: KÍNA

A 2010-es évektől kezdve az amerikai (tágabb értelemben vett) Közel-Kelet-politika súlyos csapást szenvedett, amit legfőképpen az iraki és afganisztáni katonai intervenciók sikertelensége idézett elő. Ebből kifolyólag véget ért az USA dominanciájával jellemezhető periódus. A fenti kudarcok mellett egy további ok is megemlíthető, ami nem más, mint Kína gazdasági felemelkedése, ami kétségtávolúlag egyre inkább megkérdőjelezi az Egyesült Államok által dominált világrendet. Az USA vezetése erre reagálva 2011-ben meghirdette „Fordulat Ázsia felé” című politikáját (ez legfőképpen Kelet-Ázsiát érinti), hogy valamilyen módon kezelni tudják a Kína erősödő befolyása miatt felmerülő kihívásokat, és elejét vegyék a távol-keleti ország további gazdasági sikereinek. Az USA Kelet-Ázsiára fókuszáló politikája miatt azonban úrrá lett a Közel-Keleten, amelyet a jelek szerint Kína igyekszik betölteni.⁴

Ami a kínai–arab gazdasági kapcsolatokat illeti, kijelenthető, hogy az Öböl menti országok jelentékeny partnerek Kína számára, és döntő szerepet játszanak az Övezet és Út kezdeményezés (BRI) sikeres végrehajtásában.⁵ Ez geostratégiai elhelyezkedésüknek, számottevő energiatartalékaiknak, valamint a regionális gazdaság gyors és stabil növekedésének köszönhető, amihez hozzájárul

2 Lásd bővebben: PÉNZVÁLTÓ Nikolett: A nyugat-balkáni útvonál – migrációs trendek magyar szemszögből. *Nemzet és Biztonság*, 2022/1.

3 TÓTH Klaudia – MARSAI Viktor: *Az afrikai migrációs folyamatok és Európa = Sodrásban. Pillanatképek az európai migrációs válságról*. szerk. MARSAI Viktor – PÉNZVÁLTÓ Nikolett, MCC Press, Bp. 2023.

4 CSICSIMANN László: Átalakuló szövetségi rendszerek a Közel-Keleten: normalizáció vagy regionális konfliktusok új köntösben? *Eurázsia Szemle*, 2022/4.

5 ROSTOVÁNY, Zsolt: Iszlám és geopolitika. A Közel-Kelet helye a formálódó eurázsiai erőterben. *Eurázsia Szemle*, 2021/1.

Békülés –

Irán, Kína és Szaúd-Arábia
képviselői megegyezés
közben, 2023 tavasza
(*Al-Monitor*)

a fogyasztási cikkek és az áruk piacának gyors bővülése is. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a térség országai mellett, hogy kielégítik Kína olajszükségletét, egyre fontosabb piacokat is jelentenek a kínai áruk számára. Erre példa, hogy a távol-keleti ország 2023-ban 46,8 milliárd dollár értékben szállított olyan árukat Szaúd-Arábiába, mint az elektromos berendezések, mobiltelefonok, járművek, valamint vas- és acéltermékek. Ezenfelül összesen 138 milliárd dollárnyi árut exportált a tavalyi évben nyolc közel-keleti országba, nevezetesen Bahreinbe, az Egyesült Arab Emírségekbe, Iránba, Izraelbe, Katarba, Kuvaitba, Ománba és Szaúd-Arábiába. A gazdaság vonatkozásában a kínai jelenlét valóban leszámol a korábbi amerikai dominanciával, ugyanis Peking számos regionális hatalom legnagyobb kereskedelmi partnerévé lépett elő. Ilyen többek között Egyiptom, Irán, Jordánia, Kuvait, Szaúd-Arábia, valamint az Egyesült Arab Emírségek is. Kína kereskedelme a régióban a 2019-es 180 milliárd dollárról 2021-re 259 milliárd dollárra nőtt, míg ugyanebben az összehasonlításban az Egyesült Államok közel-keleti kereskedelme 120 milliárd dollárról 82 milliárd dollárra csökkent.⁶ Kína emellett befektet az infrastruktúrába, és együttműködik a közel-keleti államokkal a technológia és biztonság terén az Övezet és Út kezdeményezésben.

Kína történelmileg elkerülte, hogy regionális konfliktusokba avatkozzon be, vagy hogy közvetlenül állást foglaljon a sokszor igencsak bonyolult nézeteltérésekben.⁷ Ahelyett, hogy a hidegháború utáni időszakban megkérdőjelezte volna az Egyesült Államok hegemóniáját és katonai fölényét a Közel-Keleten, Kína másodhegedűsként részesült az USA erőfeszítéseiből anélkül, hogy anyagilag hozzájárult volna a stabilitás létrehozására tett kísérletekhez, vagy hogy szembenézett volna azon stratégiai dilemmákkal, amelyekkel az Egyesült Államok volt kénytelen. Ez a helyzet azonban ma megváltozni látszik, ugyanis Kína egyre több térségbeli konfliktusban a mediátor szerepét vállalta magára.

⁶ Amr HAMZAWY: *The Potential Inroads and Pitfalls of China's Foray Into Middle East Diplomacy*. Carnegie Endowment, 2023. március 20.

⁷ Lásd bővebben: HORVÁTH Levente: *A kínai geopolitikai gondolkodás. „Egy övezet, egy út” kínai szemzőgöböl*. Pallas Athéné, Bp. 2022.

Két jelentős fejlemény is történt az elmúlt időszakban a régió vonatkozásában: a kínai közbenjárással létrejött szaúdi–iráni normalizáció, valamint az izraeli–palesztin konfliktus békés megoldását célzó erőfeszítései (egyelőre sikertelenül). Nézzük őket sorban! Szaúd-Arábia és Irán egy több mint hétéves mosolyszünetet követően kínai közbenjárással 2023. március 10-én megállapodott a diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról. A két ország viszonyának rendezése hosszú évek óta tartó ellenségeskedés után következett be, amely veszélyeztette az Öböl stabilitását és biztonságát, s Jementől Szíriáig szította a közel-keleti konfliktusokat. A Kína által közvetített megállapodást a két rivális közel-keleti állam vezető biztonsági tisztviselői közötti tárgyalások után jelentették be Pekingben. Irán, Szaúd-Arábia és Kína közleménye szerint Teherán és Rijád megegyezett a diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról és a nagykövetségek újraindításáról. A megállapodás magában foglalja az államok szuverenitásának tiszteletben tartását és a belügyekbe való kölcsönös be nem avatkozást. Továbbá Kína már többször is hangot adott azon törekvésének, hogy elősegítse az Izrael és Palesztina közötti béketárgyalásokat a kétállami megoldás elve alapján. Peking korábban négy pontból álló javaslatot terjesztett elő a konfliktussal kapcsolatban, amely azonnali tűzszünetre szólít fel minden felet, valamint a nemzetközi közösséget humanitárius segítségnyújtásra ösztönzi, kérelmezi az ENSZ Biztonsági Tanácsának támogatását Kína mediátori szerepének betöltésében, valamint a béketárgyalások újrakezdésének előmozdítását szorgalmazza. A kínai elnök emellett már többször is megerősítette, hogy országa támogatja a palesztinok erőfeszítéseit, hogy teljes jogú tagságot szerezzenek az ENSZ-ben.⁸

Kína igyekszik betölteni a Közel-Keleten keletkezett űrt

KONFLIKTUSOK ÉS KRÍZISEK

Az elmúlt néhány évtizedben a térséget számos súlyos konfliktus sújtotta, amelyek mély társadalmi, politikai és gazdasági válságokat eredményeztek. A továbbiakban ezeket vesszük sorra.

Háborúk és aszimmetrikus konfliktusok

A szíriai polgárháború 2011-ben robbant ki a kormányellenes tüntetések brutális leverésével. A háborúba számos szereplő lépett be, köztük a szíriai kormány, a különféle lázadó csoportok, valamint olyan külső hatalmak, mint Oroszország, Irán, az Egyesült Államok és Törökország. A harcok következtében több millióan váltak menekültté, és emberek százazrei veszítették életüket. Emellett a szíriai válság jelentősen hat a szomszédos országokra is, például Irakra, Libanonra, Jordániára és Törökországra. Tekintettel arra, hogy a háború elől menekülő szíriai állampolgárok milliói özönlöttek a régióba (csak Libanon lakossága 30 százalékkal nőtt), súlyosbodtak azok a kihívások, amelyek már eddig is problémát okoztak ezeknek az államoknak. Jordániában gyakorta panaszkodnak a túlterhelt infrastruktúrára és az újonnan betelepültek miatt kialakuló megnövekedett munkaerőpiaci versenyre. Libanon politikai instabilitása is tovább romlott, továbbá megerősödtek a térség terrorszervezetei, ami Irakban okozott súlyos gondokat. Törökországban több mint egy évtizede szíriai bevándorlók milliói tartózkodnak, ami feszült helyzetet teremt szociális szinten.

A 2014-ben kirobbanó jemeni polgárháború szintén komoly válságot idézett elő. A katonai konfliktus az egész országot súlyosan érintette, és az alapvető infrastruktúra összeomlásához vezetett. Két fő, egymással konfliktusban álló fél van: az egyik oldalon a húsz lázadók állnak, akik iráni támogatással

⁸ Khaled Abou TOAMEH: Abbas to visit China after offer to help revive peace talks with Israel. *The Jerusalem Post*, 2023. június 10.

bírnak, és a Jemen északi részén található Szada tartományból származnak; a másik oldalon a Szaúd-Arábia vezetett arab koalíció áll, amely támogatást nyújt Jemen legitimként elismert kormányának, amellyel a húsz lázadók harcban állnak.⁹ Ezenkívül a konfrontációban több helyi és nemzetközi szereplő is részt vesz, ami bonyolítja a helyzetet. A polgárháború akkor mérgesedett el igazán, amikor a húsz erők 2014-ben elfoglalták a fővárost, Szanaát, amit gyors húsz hatalomátvétel követett. Az Irán által támogatott síita milícia és a szaúdi vezetésű erők koalíciója közötti háború százazrek halálát követelte, és súlyos humanitárius válságot idézett elő.

A Hamász és Izrael közötti konfliktus is folytatódik. A Hamász 2023. október 7-én rakéták ezreit lőtte ki a Gázai övezet irányából Izrael déli és középső részére, valamint több tucat harcosuk hatolt be a Gázai övezet közeli izraeli városokba.¹⁰ A támadás váratlanul érte Izrael Államot, ahol ráadásul egy rendkívül fontos zsidó ünnepre, a *Smíni aceretre* készültek. A szélsőséges palesztin szervezetek súlyos fenyegetést jelentenek a zsidó állam létére, ez utóbbi ellentámadása és az azóta tartó ostroma során több tízezer palesztin civil vesztette életét. A feszültségek folyamatosan fennállnak, és az izraeli-palesztin konfliktus továbbra is megoldatlan marad. [A kézirat leadás óta Izrael behatolt Dél-Libanonba, ahol fegyveres harc alakult ki, Irán pedig rakétákat lőtt ki Izraelre, amely bombázógépekkel válaszolt – *A szerk.*]

Népességnövekedés és vízhiány

A népesség növekedése az egyik legnagyobb kihívás, amellyel a Közel-Kelet a 21. században szembesül. A régió népessége a 20. század közepe óta rohamos növekedésnek indult a magas termékenységi és a csökkenő halálozási ráták miatt. A Világgazdasági Fórum szerint a Közel-Keleten és Afrikában 2050-re körülbelül 3,4 milliárd ember él majd, ami több, mint Kína és India lakossága együttvéve.¹¹ Egy ilyen példátlan növekedés jelentős hatással lesz a régió gazdasági, társadalmi, környezeti és politikai vonatkozásaira. Következésképpen számolni kell majd azzal, hogy a térségben fokozódó verseny veszi majd kezdetét az erőforrások, például a víz, az élelmiszer, az energia és a föld iránt.

A régió már most is szembesül a vízhiánnyal, az élelmiszerellátás bizonytalanságával és az éghajlatváltozás, a túlzott kitermelés és a szennyezés miatti környezetromlással. A népességnövekedés súlyosbítja ezeket a problémákat, és új kihívások elé állítja az erőforrás-gazdálkodást és -elosztást. Példának okáért a Washington Institute szerint a vízigény a Közel-Keleten 50 százalékkal fog megnőni 2050-re, miközben a vízellátás 10 százalékkal csökken majd a klímaváltozás miatt.¹² Ez kétségt kívül vízügyi konfliktusok és társadalmi zavargások kialakulásához is vezethet, ami egy nagyobb arányú migrációt is kiválthat az instabil államokban.

A demográfiai tényezők döntő fontosságúak a jelenlegi és jövőbeli stabilitás szempontjából. A népességnövekedés jelentős hatással volt a Közel-Kelet társadalmi dinamikájára, nem beszélve arról, hogy a régió lakosainak átlagéletkora jóval alacsonyabb a globális átlagnál. Ez hatással van az oktatásra, a foglalkoztatásra és a társadalmi kohézióra egyaránt. Egyes arab kormányok az oktatási rendszerek fejlesztése és a munkalehetőségek megteremtése nélkül képtelenek lesznek alkalmazkodni a változó körülményekhez. A fiatalok szükségleteinek és törekvéseinek ignorálása társadalmi nyugtalanságot és politikai instabilitást eredményezhet. Szakértők már számtalanszor felhívták a figyelmet a túlnépés veszélyeire, de az iszlám civilizációban az olyan megoldási javaslatok, mint például a népességszabályozás vagy a fogamzásgátlás, vallási és társadalmi akadályokba ütköznek.

9 KÁROLYI Lili: Szaúd-Arábia és Irán rivalizálása a jemeni konfliktus nyomán. *Első Század*, 2022/tavaszi

10 KMECZKÓ Sára: Izrael 9/11-e. *Eurázsia Magazin*, 2023/december

11 *The world's fastest-growing populations are in the Middle East and Africa. Here's why.* World Economic Forum, 2018. május 3.

12 CLAWSON PATRICK: *Demography in the Middle East. Population Growth Slowing, Women's Situation Unresolved.* The Washington Institute for Near East Policy, 2009. március 16.

a globális terrorizmus lokális színtere

Radikalizáció és terrorizmus

A Közel-Kelet továbbra is központi szerepet játszik a globális terrorizmus és radikalizmus színterén. Az IÁ és az al-Kaida, bár jelentősen meggyengültek, még mindig komoly fenyegetést jelentenek. Az ezekhez a szervezetekhez köthető terrorista hálózatok, valamint a régióban aktív milíciák és szektáriánus erők destruktív tényezők, amelyek nehezítik a politikai, társadalmi és gazdasági stabilitást.

Az Iszlám Állam egykor kiterjedt területeket irányított Irakban és Szíriában,¹³ azonban a nemzetközi koalíció katonai beavatkozásainak köszönhetően 2017-re elvesztette területi bázisait. Mindazonáltal a szervezet nem szűnt meg. Bár az Iszlám Állam kalifátusként már nem létezik, decentralizált hálózatok formájában továbbra is működik, különösen a vidéki és peremterületeken. Az ilyen típusú gerillaharc stratégiája lehetővé teszi számukra, hogy aszimmetrikus hadviselést folytassanak, időről időre újra felszínre kerülve, akár Szíriában, Irakban, de más régiókban, például Afganisztánban és Afrikában is.

E radikális ideológiák tovább élésének egyik mozgatórugója a változókéony politikai környezet. Azokban az országokban, ahol a kormányzati struktúrák gyengék, a korrupció széles körben elterjedt és a társadalmi elégedetlenség magas, a terrorista csoportok könnyen megtalálják azokat a réseket, ahol támogató bázist építhetnek. Az Iszlám Állam számára e területek nemcsak menedéket jelentenek, hanem lehetőséget is az erőforrások megszerzésére, a propaganda terjesztésére és a toborzásra. Az al-Kaida más stratégiát követ, mint az Iszlám Állam. Amíg az utóbbi globális kalifátus létrehozására törekedett, addig az al-Kaida inkább a régiókban működő helyi hálózatokra és kapcsolatokra épít. Bár a szervezet vezetőit több sikeres katonai akció során likvidálták, a csoport továbbra is aktív a Közel-Keleten, különösen Jemenben, valamint Észak-Afrikában. Az al-Kaida egyes ágai folyamatosan támadásokat hajtanak végre, amivel ingatag és bizonytalan biztonsági helyzetet idéznek elő.

A helyi milíciák szintén kulcsszereplői a régió erőszakspiráljának. Ezek a csoportok gyakran szektáriánus és/vagy etnikai alapokon szerveződnek, és az adott terület konfliktusaihoz igazodva változnak. Ilyen csoportok például a libanoni Hezbollah, a jemeni húsz mozgalom vagy a különféle iraki – az előbbihez hasonlóan szintén – síita milíciák. Ezek a szervezetek nemcsak saját politikai és katonai céljaikat szolgálják, hanem külső hatalmak, mint például Irán befolyásának eszközei is lehetnek.¹⁴ Ezek a milíciák gyakran aszimmet-

Határtalan konfliktus –

Az Iszlám Állam szélsőségei a szír–iraki határon arra készülnek, hogy elbontják az 1916-os Sykes–Picot-egyezmény által meghúzott államhatárt, 2014. június (Vice News, YouTube)

13 Lásd bővebben: ARANY Anett – N. RÓZSA Erzsébet – SZALAI Máté: *Az Iszlám Állam Kalifátusa*. Osiris, Bp. 2016.

14 ZSOM Dorottya: Sorsukba kódolt háború. *Eurázsia Magazin*, 2023/december

rikus hadviselést folytatnak, a helyi lakosság körében támogatást keresnek, és olyan területeken tevékenykednek, ahol a központi kormányzat hatalma gyenge. A szektáriánus feszültségek szintén hozzájárulnak a radikalizmus elmélyüléséhez. A szunnita–síita ellentét mély gyökerei évszázadokra nyúlnak vissza, de a modern politikai kontextusban ezek a nézeteltérések gyakran fegyveres konfliktusokhoz vezetnek. A szélsőséges csoportok kihasználják a vallási szektarianizmus okozta megosztottságot, hogy saját politikai céljaikat mozdítsák elő. Mindezek mellett sokszor állami szinten is megfigyelhető ez a szembenállás, ugyanis például Irán és Szaúd-Arábia, ha csak közvetett módon is, de helyi milíciák támogatásával befolyásolják a térség erőviszonyait.

A radikális csoportok és milíciák folyamatos jelenléte különösen aggasztó, mivel ezek egyrészt helyi szinten is fenyegetően hatnak, továbbá globálisan is kihívást jelentenek a nemzetközi közösség számára. Az Iszlám Állam és az al-Kaida hálózatai Közel-Keleten kívül is támadásokat szerveznek, és a nyugati országokban is képesek radikalizálni egyes csoportokat vagy egyéneket.¹⁵ Az internetes propaganda, amelyet ezek a szervezetek használnak, továbbra is hatékony eszköze a toborzásnak és a radikális ideológiák terjesztésének. Az elmúlt évek során a nemzetközi közösség igyekezett visszaszorítani a terrorista szerveződések, de a regionális politika folyamatos kudarcai okán ezek a csoportok mindig képesek megújulni. Irak és Szíria továbbra is különösen érzékeny területek a terrorizmus számára, hiszen a polgárháborúk, az etnikai konfliktusok és a politikai vákuum lehetőséget adnak a radikális erők újjáéledésére. Jemenben az al-Kaida és a húsz milíciák közötti konfliktus szintén hozzájárul a régió rendezetlen viszonyaihoz.

Egy másik fontos tényező a külföldi harcosok kérdése. Az Iszlám Állam korábbi kalifátusa idején több ezer külföldi harcos érkezett a Közel-Keletre, hogy csatlakozzon a szervezethez. Bár sokan közülük meghaltak, vagy elfogták őket, mások visszatértek származási országukba, ahol potenciális biztonsági kockázatot jelentenek. Ezek az egyének a radikális ideológiák terjesztésének és az újabb támadások megszervezésének eszközei lehetnek, ami különösen az európai országok számára jelent komoly kihívást. Ebből is látszik, hogy a terrorizmus és radikalizmus elleni küzdelem nem egyszerűen katonai kérdés. A társadalmi, gazdasági és politikai gyökerek kezelése nélkül a terrorista szervezetek újból és újból felszínre törhetnek. Az oktatás, a gazdasági lehetőségek bővítése és a politikai reformok kulcsszerepet játszhatnak abban, hogy hosszú távon csökkenjen a terrorizmus és radikalizmus vonzereje.

» Kína és India fokozódó jelenléte stabilizáló tényező

KILÁTÁSOK

Bár a Közel-Kelet számos kihívással szembesül – mint a geopolitikai konfliktusok, a demográfiai problémák és a terrorizmus fenyegetése –, a régió szerepe a globális folyamatokban továbbra is megkerülhetetlen. A világ egyik leggazdagabb energiaforrásai, stratégiai kereskedelmi útvonalai és kulturális jelentősége révén egy olyan térségről van szó, amely kulcsfontosságú marad az eurázsiai integráció szempontjából. A globális hatalmi egyensúly átrendeződésével, valamint a régió növekvő gazdasági, politikai és technológiai összekapcsolódásával a terület országai egyre inkább a nemzetközi együttműködés és fejlődés központjaivá válhatnak. Az olyan szereplők, mint Kína és India fokozódó jelenléte új lehetőségeket nyit a stabilitás megteremtésére és hosszú távú fejlődésére egyaránt. Az európai országok, köztük Magyarország számára is fontos, hogy figyelemmel kísérjék és támogassák a térség stabilitását, hiszen az ott zajló események közvetlen hatással vannak Európa biztonságára és gazdaságára. A terület jövője tehát a konfliktusok kezelése mellett az innováció, az oktatás és a gazdasági fejlődés elősegítésén is múlik. A régió sokszínűsége, gazdasági potenciálja és geopolitikai elhelyezkedése együttesen biztosítja, hogy továbbra is meghatározó szereplője lesz a 21. századi világréndnek. ■

¹⁵ Dezső Tamás: *Foreign terrorist fighters in the Islamic State = Terrorism 3.0.* szerk. MARSAI Viktor, Századvég-Migration Research Institute, Bp. 2021.